

TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARININ UYGULANMASINA
YÖNELİK İLKE KARARI

Sayı : 2013-4
Konu : Karşılıklı İştirak Yatırımlarının Muhasebeleştirilmesi
İlişkili Standartlar : TFRS 9, TFRS 10, TMS 28, TMS 39

I. Ön Bilgi

Karşılıklı iştirak ilişkisi, bir işletmenin iştirak yatırımı olan bir işletmede kendisine ait hisselerin bulunması durumunda söz konusu olmaktadır. Bu durumda, aslında iştirakin sahip olduğu mal varlığı içerisinde yatırım yapan işletmenin kendi hisseleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla karşılıklı iştirak ilişkisinin varlığında, işletmenin kendi hisselerini edinmesine benzer bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

TMS’de karşılıklı iştirak konusuyla ilgili ayrıntılı bir düzenleme yer almamaktadır. Bu konuda sadece, TMS 32 Finansal Araçlar Sunum Standardının 33’üncü paragrafında ‘işletmenin geri satın alınan kendi hisseleri’ başlığı altında tam konsolidasyona tabi bağlı ortaklıklar tarafından ana ortaklığın hisselerinin edimini düzenleyen hüküm bulunmaktadır. Söz konusu düzenleme şu şekildedir: *“işletmenin, özkaynağına dayalı finansal araçlarını yeniden edinmesi durumunda, bu araçlar (“işletmenin geri satın alınan kendi hisseleri”) özkaynaktan düşülür. İşletmenin özkaynağına dayalı finansal araçlarının alışından, satışından, ihracından ya da iptalinden dolayı kar veya zarara herhangi bir kazanç ya da kayıp yansıtılmaz. Bunun gibi, işletmenin geri satın alınan kendi hisseleri, işletme tarafından ya da konsolide edilmiş şirketler grubunun diğer üyeleri tarafından geri alınabilir ya da elde tutulabilir. Alınan ya da ödenen tutarlar doğrudan özkaynakta muhasebeleştirilir.”*

Dolayısıyla, karşılıklı iştirak ilişkisinin finansal raporlara yansıtılmasında ilgili diğer standart hükümlerinin de göz önünde bulundurularak bu paragrafta yer alan hükümler temel alınmak suretiyle konunun incelenmesi gerekmektedir.

II. Karşılıklı İştirak Yatırımlarının Muhasebeleştirilme Esasları

Başka işletmelerin ortaklık hakkı veren finansal araçlarına yapılan yatırımlar TMS’de, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikalarının belirlenmesi kararlarına katılma düzeyine göre bağlı ortaklık, iş ortaklığı, iştirak ve finansal varlık yatırımları şeklinde sınıflandırılarak incelenmektedir. Bu kapsamda TMS içinde her bir yatırım sınıfını konu edinen ayrı Standartlar bulunmakta ve bu Standartlarda her bir yatırım sınıfının muhasebeleştirilmesinde farklı uygulamalar öngörülmektedir. Söz konusu Standartlar uyarınca bağlı ortaklık yatırımları tam konsolidasyon yöntemi uygulanarak, iştirak ve iş ortaklıkları yatırımları özkaynak yöntemi uygulanarak, özkaynağa dayalı finansal varlık yatırımları ise gerçeğe uygun değerleri üzerinden yatırımcı işletmenin finansal tablolarına yansıtılmaktadır.

Bu itibarla, TMS çerçevesinde karşılıklı iştiraklerin muhasebeleştirilmesi konusunun, yatırımın türüne ve uygulanan farklı muhasebeleştirme esaslarına bağlı olarak aşağıda belirtilen durumlar için ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir:

- (a) Bağı ortaklığın, ana ortaklığın özkaynağa dayalı finansal araçlarına sahip olması.
- (b) İştiraklerin veya iş ortaklığının yatırımcı işletmenin özkaynağa dayalı finansal araçlarına sahip olması.
- (c) İşletmenin özkaynağa dayalı finansal araçlarına, TMS 39 ve TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirdiği bir yatırımının bulunduğu işletme tarafından sahip olunması.

(a) Bağı Ortaklığın Ana Ortaklığın Özkaynağa Dayalı Finansal Araçlarına Sahip Olması

Bağı ortaklığın işletmenin özkaynağa dayalı finansal araçlarına sahip olduğu durumlarda yapılacak muhasebeleştirme işlemleri TMS 32’nin “İşletmenin Geri Satın Alınan Kendi Hisseleri” başlıklı 33 ve 34 üncü Paragrafları ile UR36 Parafında ele alınmıştır. Bu kapsamda bağı ortaklık tarafından işletmenin özkaynağa dayalı finansal araçlarının geri satın alınması durumunda bu araçlara ilişkin tutarlar konsolidasyon sırasında, varsa kontrol gücü olmayan paylara isabet eden tutarlar da dahil olmak üzere, tamamıyla elimine edilecek, karşılığında da özkaynak tutarı azaltılacaktır. Ayrıca söz konusu araçların alışından, satışından, ihracından ya da iptalinden dolayı kâr veya zarara herhangi bir kazanç veya kayıp yansıtılmayacaktır.

(b) İştirakin veya İş ortaklığının Yatırımcı İşletmenin Özkaynağa Dayalı Finansal Araçlarına Sahip Olması

Yatırımcı işletme, yatırım yapılan işletme üzerinde önemli etkinliğe sahip olduğu veya müşterek kontrole sahip olduğu işletmenin iş ortaklığı niteliğinde olduğu durumlarda, bu yatırımlarını özkaynak yöntemi kullanmak suretiyle konsolide edecektir.

Özkaynak yöntemi, başka işletmelerin finansal ve faaliyet politikalarını çeşitli düzeylerde etkileme gücüne erişildiğinde gereklilik arz eden finansal tablo konsolidasyonu gerçekleştirilirken kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yöntemde yatırımcı işletme, yatırım yaptığı işletmenin net varlıklarından kendisine düşen payı finansal durum tablosunda (bilançoda) tek bir kalem olarak, dönem net karından ve dönem kapsamlı gelirinden düşen payı da kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosuna birer kalem olarak yansıtarak kendi finansal tablolarıyla yatırım yaptığı işletmenin finansal tablolarını birleştirmektedir.

Bu çerçevede, özkaynak yönteminin uygulanması sırasında öngörülen işlemler bağlı ortaklık edinimine ilişkin muhasebeleştirme işlemleri ve TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar Standardında öngörülen konsolidasyon işlemlerine benzerlik göstermektedir. Nihayetinde her iki yöntemin de finansal tablolara olan etkisi aynı olmaktadır, her iki yöntem sadece, finansal tablolarda verilen bilginin ayrıntısı bakımından farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda özkaynak yöntemini konu edinen TMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklarındaki Yatırımlar Standardında özkaynak yönteminin uygulanması için öngörülen işlemlerinin bir çoğunun TFRS 10'da tanımlanan (tam) konsolidasyon işlemleri ile benzerlik taşıdığı ifade edilmiştir (TMS 28, Paragraf 26).

Bu doğrultuda iştirak veya iş ortaklığının yatırımcı işletmenin özkaynağa dayalı finansal araçlarına sahip olduğu durumda, işletmenin iştirakin veya iş ortaklığının sahip olduğu bu finansal araçlardaki payı, işletmenin kendi hisselerini edinimine benzer şekilde değerlendirilerek konsolidasyon sırasında elimine edilecektir. Bu kapsamda, iştirak veya iş ortaklığının, yatırımcı işletmenin özkaynağa dayalı finansal araçları için finansal tablolarına yansıtılmış olduğu tutardan yatırımcı işletmenin payına düşen kısım elimine edilecek ve karşılığında da özkaynak tutarı azaltılacaktır.

Konuya diğer bir açıdan bakıldığında; karşılıklı iştirak durumunda eliminasyon yapılmadığı takdirde yatırımcı işletmenin varlıklarında yer alan ve iştirak ettiği işletmenin varlıklarını temsil eden iştirak veya iş ortaklığı kaleminin içerisinde kendi payları da bulunacaktır. Bu nedenle kendi hisselerini temsil eden bir varlık unsurunu bilançosuna taşımış olacaktır. Dolayısıyla bu durum işletmenin kendi hisselerini edinmesine benzer bir hususu ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla belirtildiği üzere böyle bir durumda işletmenin, TMS 32 paragraf 33 hükümlerine göre kâr veya zarar hesabı kullanmadan, finansal tablolarındaki

iştirak veya iş ortaklığı kaleminde karşılıklı iştirak ilişkisi dolayısıyla ortaya çıkan kendi finansal araçlarına ilişkin tutarları, karşılığında özkaynaklar tutarını azaltmak suretiyle elimine etmesi gerekmektedir.

Bu görüş, iki işletmenin de özkaynak yöntemini kullandığı veya diğer işletmenin yatırımını finansal araç olarak muhasebeleştirdiği her iki durumda da geçerli olacaktır.

Örneğin A İşletmesinin B İşletmesinin paylarının %30'una sahip olduğu bir durumda B İşletmesi de A İşletmesinin 10.000 adet payının %25'ini 250.000 PB'ye satın almıştır. Böyle bir durumda hem B İşletmesi A İşletmesinin, hem de A İşletmesi B İşletmesinin iştiraki (her iki durumda da önemli etkinin var olduğu varsayımıyla) niteliğindedir. A İşletmesinin B İşletmesindeki yatırımının karşılıklı iştirak ilişkisinin doğduğu tarihteki defter değeri 150.000 PB'dir.

Olaya A İşletmesi açısından bakıldığında; A İşletmesi 150.000 PB değerindeki iştirak yatırımının değerini, B İşletmesinin, elinde bulundurduğu A İşletmesi hisseleri için finansal tablolarına yansıtmış olduğu tutar (250.000 PB) ile B İşletmesine iştirak oranının (%30) çarpımı sonucu bulunan tutar (75.000 PB) kadar azaltacaktır.

Olaya B İşletmesi açısından bakıldığında; B İşletmesi 250.000 PB tutarındaki iştirak yatırımının değerini, A İşletmesinin, elinde bulundurduğu B İşletmesi hisseleri için finansal tablolarına yansıtmış olduğu tutar (150.000 PB) ile A İşletmesine iştirak oranının (%25) çarpılması sonucu bulunan tutar (37.500 PB) kadar azaltacaktır.

Bu örnekte A İşletmesi B İşletmesinin iştiraki niteliğinde olmasa da, başka bir ifadeyle B İşletmesi A İşletmesindeki yatırımını finansal araç olarak TMS 39 veya TFRS 9 uyarınca muhasebeleştirse bile A İşletmesinin iştirak yatırımında elimine edeceği tutar aynı olacaktır. Bu durumda B İşletmesi ise karşılıklı iştirak yatırımını (d) bendinde yapılan açıklama çerçevesinde değerlendirecektir.

Ayrıca karşılıklı iştirak ilişkisinin doğduğu tarihten sonra özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirilecek toplam iştirak veya iş ortaklığı kâr (veya zarar) tutarı tespit edilirken şu hususlara da dikkat edilmesi gerekmektedir:

İki işletmenin de özkaynak yöntemini kullanması durumunda; işletmeler karşılıklı olarak birbirlerinin kârlarını (veya zararlarını) kendi iştirak payları oranında gelir olarak kaydedecektir. Bu nedenle karşı tarafın kârı içerisinde işletmenin kendi kârının da bir kısmı yer almış olacaktır. Bu durum ise hem varlıklar hem de gelirlerde mükerrerliklerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Böyle bir durumun engellenmesi amacıyla işletmelerin her birinin, iştirakin veya iş ortaklığının elde ettiği kârdan, iştirakin veya iş ortaklığının da özkaynak yöntemini uygulaması sonucunda finansal tablolarına yansıtmış olduğu kendi kârını düşmesi

ve bulunan bu tutardan kendi payına düşen kısmı gelir olarak muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

Örneğin yukarıda örnekte dönem sonunda A İşletmesinin kârının (B İşletmesinin kârları dahil edilmeden) 10.000 PB, B İşletmesinin kârının ise 12.000 PB olduğu düşünülürse, A İşletmesinin B İşletmesindeki yatırımı ile ilgili olarak muhasebeleştireceği kâr tutarı, B İşletmesinin 12.000 PB tutarındaki kârından, kendi kârının B İşletmesi tarafından finansal tablolarına yansıtılan kısmı ($10.000 \text{ PB} * \% 25 = 2.500 \text{ PB}$) düşüldükten sonra bulunan tutar (9.500 PB) ile B İşletmesine iştirak oranının (%30) çarpımı sonucu bulunan tutar (2.850 PB) kadar olacaktır.

Diğer işletmenin yatırımını finansal araç olarak muhasebeleştirdiği durumda ise özkaynak yöntemi uygulayan işletmenin, karşı tarafın elde bulundurduğu yatırım dolayısıyla finansal tablolarına yansıtılmış olduğu kâr (veya zarar) tutarını iştirakin veya iş ortaklığının elde ettiği kârdan düşmesi ve bulunan bu tutardan kendi payına düşen kısmı gelir olarak muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

(c) İşletmenin özkaynağa dayalı finansal araçlarına, TMS 39 ve TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirdiği bir yatırımının bulunduğu işletme tarafından sahip olunması

İşletmenin özkaynağa dayalı finansal araçlarına, TMS 39 ve TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirdiği bir yatırımının bulunduğu işletme tarafından sahip olunması durumunda, işletme bu hisseleri finansal varlık olarak sınıflayacak ve finansal araçlara ilişkin Standartlar çerçevesinde ölçümünü yapacaktır. Bu durumda herhangi bir konsolidasyon işlemi söz konusu olmayacaktır. Diğer alternatiflerde belirtilen durumlardan farklı olarak buradaki amaç işletmenin faaliyetlerini etkileme değil hisselerin elde bulundurulması yoluyla kazanç elde etmektir. Bu nedenle karşılıklı iştirak ilişkisinin finansal tablolara bir etkisi söz konusu değildir ve karşılıklı iştirak halinin muhasebeleştirmeye bir etkisi olmayacaktır.

III. Yürürlük ve Geçiş Hükümleri

Bu karar, 31/12/2012 tarihinden sonra başlayan yıllık raporlama dönemlerinde geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer. Belirtilen muhasebeleştirme esaslarından farklı uygulamaları bulunan işletmelerin belirtilen muhasebeleştirme esaslarını muhasebe politikası değişikliği olarak dikkate alması ve ilk yıllık finansal tablolarından itibaren gerekli düzeltmeleri yapması ve ara dönem raporlama yapma yükümlülüğü bulunan işletmelerin dipnotlarda konuya ilişkin bilgi vermeleri gerekmektedir.